

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.05.03>

Кофман Борис Якович,
кандидат юридичних наук,
головний науковий консультант
Інституту законодавства Верховної Ради України,
заслужений юрист України
ORCID 0000-0001-8965-2314
Kofmanb@ukr.net

**ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ І ТРАНСФОРМАЦІЮ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА****Анотація**

У статті досліджуються покоління прав людини в контексті їх прямого впливу на формування конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Метою статті є дослідження ролі і впливу поколінь прав людини на становлення та трансформацію конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Наукова новизна. Наведені у своїй логічній послідовності аргументи актуалізують та об'єктивізують проблематику поколінь прав людини та її вплив на динаміку правового статусу людини в контексті його розширення та вдосконалення в умовах розвитку правової демократичної державності, що несе в собі могутню гуманістично-гуманітарну складову. Визначено, що покоління прав людини формуються в доктрині конституційного права держав та в міжнародному праві в історичній ретроспективі з метою акцентування уваги держав та міжнародного співтовариства на особливій значущості відповідних груп прав, актуалізації їх визнання, легалізації, охорони, захисту, реалізації та гарантування.

Висновки. Системний аналіз наведених поколінь прав людини свідчить, що всі вони, по-перше, органічно вписуються і відображають гуманістичні та гуманітарні засади сучасної концепції прав людини. По-друге, з виокремленням кожного з нових поколінь прав людини фактично виникає новий підхід до особистості, причому не тільки як до природної істоти, а як до належного суб'єкта права та суб'єкта правового статусу. Відносно останнього ракурсу, який фактично є метою дослідження, що проводиться, треба зазначити, що такий висновок має суттєве методологічне та праксеологічне значення, що підтверджується діяльністю як національних держав, так і всього міжнародного співтовариства по активізації процесів нормування, нормативізації, нормопроєктування, нормотворчості у сфері прав людини на міжнародному універсальному та державному рівнях. По-четверте, така діяльність не носить механічний характер, вона характеризується релятивістсько-комплексним та творчим підходом, коли нові права людини модернізують її конституційно-правовий та міжнародний статус у бік його розширення та вдосконалення – але не безсистемно, хаотично, а демонструючи наявність чіткої гуманістичної управлінської парадигми, що скерована на: а) адекватну нормативізацію таких прав людини; б) створенням системи нормативно-правового (конституційного) супроводження та забезпечення таких прав, з метою їх практичної реалізації; в) «вписуванням» відповідних прав людини та громадянина, що входять до категорії поколінь прав людини, до єдиної узгодженої системи конституційних прав, що, своєю чергою, г) напружено впливає на розширення і вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина, допомагаючи у закріпленні механізмів їх реалізації та гарантованості на національному законодавчому, а також на міжнародному договірно-нормативному рівнях.

Ключові слова: права людини, покоління прав людини, вік прав людини, правовий статус людини, конституційно-правовий статус людини і громадянина, конституційне право держав, міжнародне право.

Kofman Boris Ya.,
Ph. D. in Law, Chief Scientific Advisor,
Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine,
Honored Lawyer of Ukraine
ORCID 0000-0001-8965-2314
Kofmanb@ukr.net

GENERATION OF HUMAN RIGHTS AND THEIR EFFECTS ON THE ESTABLISHMENT AND TRANSFORMATION OF THE CONSTITUTIONAL-LEGAL STATUS OF HUMAN AND CITIZEN

Abstract

The article examines the generations of human rights in the context of their direct influence on the formation of the constitutional and legal status of a person and a citizen.

The purpose of the article is to investigate the role and influence of human rights generations on the establishment and transformation of the constitutional and legal status of a person and a citizen.

Scientific novelty. The arguments presented in their logical sequence actualize and objectify the problems of the human rights generations and their influence on the dynamics of the legal status of the human being in the context of its expansion and improvement in the conditions of the development of legal democratic statehood, which has a powerful humanistic and humanitarian component. It has been determined that human rights generations are formed in the doctrine of constitutional law of states and in international law in historical retrospect in order to emphasize the attention of states and the international community to the particular importance of the respective groups of rights, to actualize their recognition, legalization, protection, protection, implementation and guarantee.

Conclusions. A systematic analysis of these human rights generations shows that they are, first of all, organically integrated and reflecting the humanistic and humanitarian foundations of the modern concept of human rights. Secondly, with the separation of each of the new generations of human rights, a new approach to the individual actually emerges, not only as a natural being, but as a proper subject of law and subject of legal status. Regarding the last perspective, which is actually the purpose of the research being conducted, it should be noted that such a conclusion is of significant methodological and praxeological importance, which is confirmed by the activities of both national states and the whole international community on the activation of processes of normalization, normalization, normoprojection of human rights at international and national levels. Fourth, such activity is not mechanistic in nature, it is characterized by a relativistically complex and creative approach when new human rights modernize its constitutional and international status toward its expansion and improvement – but not haphazardly, chaotically, but demonstrating a clear a management paradigm aimed at: a) adequate normalization of such human rights; b) creation of a system of normative-legal (constitutional) support and securing of such rights for the purpose of their practical realization; c) «fitting in» the relevant human and citizen rights belonging to the category of human rights generations to a single harmonized system of constitutional rights, which, in turn, d) directly influences the extension and improvement of the constitutional and legal status of the person and citizen, assisting in consolidation mechanisms for their implementation and guarantee at the national legislative and international contractual and regulatory levels.

Key words: human rights, human rights generation, age of human rights, human legal status, constitutional and legal status of human and citizen, constitutional law of states, international law.

Постановка проблеми. Проблематика прав людини завжди пов'язана з двома аспектами її існування: динамічним – правовим регулюванням у сфері визнання державою прав людини, їх подальшою нормативною легалізацією, охороною, захистом, виконанням (реалізацією) та гарантуванням; статичним – пра-

вовим статусом людини і громадянина, який формується на основі системного комплексу прав, свобод і обов'язків, що надаються державою конкретній особистості, в залежності від її правового стану та відповідних критеріїв, що встановлюються конституцією і законодавством цієї держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зазначити, що проблематику, концепт і концепцію поколінь прав людини аналізували і досліджували М. Абдулієва, О. Аврамова, С. Алексеев, М. Антонович, М. Баймуратов, В. Басик, К. Васак, Л. Глухарєва, О. Жидкова, А. Ковлер, Г. Кравченко, В. Крусс, П. Рабінович, О. Скакун, А. Солнцев, О. Старовойтова, А. Сунгурова, Ю. Тодика, М. Тиріна та багато інших. Однак їх доктринальні нароби торкалися в основному історико-правового аналізу поколінь прав людини та їх формування й реалізації на практиці. Питання взаємозв'язку між поколіннями прав людини та динамікою правового статусу людини і громадянина не розглядалися, що робить їх дослідження актуальним, причому як з наукової, так і з праксеологічної точки зору.

Метою статті є дослідження ролі і впливу поколінь прав людини на становлення та трансформацію конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Людина, її права і законні інтереси становлять стрижень правового регулювання, що фактично має за мету констатацію суб'єктності, а також детермінує існування зазначених прав і інтересів у суспільстві та реалізує правовий статус людини в державі та соціумі через сукупність наданих їй конституційним законодавством прав, свобод та обов'язків [1]. Звідси виникає антропологічне розуміння правового регулювання в рамках юриспруденції як соціальної науки, бо таке регулювання має місце тільки, по-перше, за участю людини; по-друге, як стійка актуальна соціальна практика, що існує незалежно від її формалізації в офіційних прескриптивних текстах, тобто в нормативно-правових актах, що містять заздалегідь встановлені правила поведінки; по-третє, шляхом реалізації людиною своїх прав, свобод і обов'язків, що встановлені державою; по-четверте, в рамках правового статусу людини, що спирається на наведені права, свободи та обов'язки; по-п'яте, у прямому зв'язку з наведеними правами, свободами та обов'язками, що знаходяться на відповідному історичному рівні розвитку та у відповідних правореалізаційних формах, залежно від історичної ретроспективи їх виникнення, застосування та вдосконалення, тобто – залежно від так званих «поколінь» прав людини.

Загальновідомо, що розвиток прав людини, як відповідних можливостей для реалізації нею своїх інтересів у рамках державно організованого соціуму, є продуктом загальноісторичного процесу. Отже, традиції прав людини є продуктом свого часу. Вони відображають процеси історичної безперервності і змін і, як предмет кумулятивного досвіду, допомагають надати їм зміст і форму. Отже, краще розуміння форм і легітимного обсягу прав людини нам надає системний аналіз основних філософсько-правових шкіл, які визначили традиції прав людини, починаючи з періоду Відродження. Однак великим потенціалом щодо більш глибокого пізнання цієї традиції, результатів її втілення в державно-правове і соціальне життя нам надає концепт «поколінь» прав людини, – в основі якого у широкому розумінні лежить хронологічна (часова) складова їх виникнення, застосування та подальша легалізація державою або міжнародним співтовариством і легітимація громадянським суспільством, що функціонує в межах держави. У вузькому ж розумінні контекстуалізація поколінь прав людини враховується та застосовується відповідно до часу їх визнання в рамках міжнародного співтовариства.

Зазначені підходи дають можливість виокремити та визначити низку філософських, соціальних, нормативних, технологічних, процесуальних, діяльнісних та інших характеристик наведеного концепту, що надає йому сьогоdnішній рівень розвитку національного конституційного та міжнародного публічного права. По-перше, концепт поколінь прав людини володіє великим теоретико-праксеологічним потенціалом як в рамках всієї міжнародної спільноти держав, так і на рівні конкретної держави-члена такої спільноти (телеологічний фактор – авт.); по-друге, трансформує їх в один із суттєвих критеріїв взаємодії національного конституційного і міжнародного публічного права, тобто існування, градація, функціонування і практичне застосування таких поколінь може розглядатися як яскравий приклад взаємодії внутрішньодержавного права і міжнародного права (гносеологічний фактор – авт.); по-третє, їх визнання демонструє прихильність держави до загальнолюдських цінностей, що визнані міжнародним співтовариством держав, зафіксовані в нормах міжнародних багато-

сторонніх договорів та підписані державами-учасниками (сторонами) таких договорів (легітимний фактор – авт.); по-четверте, держави-сторони зазначених міжнародних договорів у результаті їх підписання беруть на себе відповідні міжнародно-правові зобов'язання у сфері прав людини, які вони повинні реалізувати на рівні своєї держави (облігаторний фактор – авт.); по-п'яте, така реалізація може бути здійсненою тільки через застосування національного механізму імплементації норм міжнародного права в норми національного законодавства (див. ч. 1 ст. 9 Конституції України [2]) (імплементаційний фактор – авт.); по-шосте, оцінка гуманітарного блоку конституції кожної з існуючих держав на сприйняття відповідних поколінь прав людини та їх наступної легалізації в основному її законі, на пряму пов'язана з рівнем розвитку демократичної правової державності (оціночно-аксіологічний фактор – авт.); по-сьоме, втілення поколінь прав людини в національне законодавство та реальне використання таких прав служить рівнем їх легітимації громадянським суспільством держави (легітимний фактор – авт.); по-восьме, застосування феноменології поколінь прав людини надає реальних можливостей для подальшого розвитку «кадастру» прав людини і його вдосконалення в процесі історичного розвитку особистості, суспільства і держави, з можливістю наступного виокремлення нових поколінь таких прав (проспективний фактор – авт.); по-дев'яте, концепт поколінь прав людини в його праксеологічному застосуванні має за мету не тільки історико-нормативний розвиток міжнародного співтовариства та адекватний йому правовий розвиток державних правопорядків, а й телеологічні доміанти подальшої гуманітаризації та гуманізації міжнародної та внутрішньодержавної діяльності (онтологічний фактор – авт.); по-десяте, концепт поколінь прав людини виступає як могутній та ефективний засіб (об'єкт) організації міжнародного співробітництва держав у рамках міжнародної спільноти (комунікативний фактор – авт.); по-одинадцяте, і це є дуже важливим в контексті дослідження, що проводиться, концепт покоління прав людини демонструє нам динаміку та тенденцію щодо розширення правового статусу людини і громадянина упродовж Новітнього часу історичного роз-

витку людства (статусно-демонстраційний фактор – авт.).

В історичній ретроспективі концепт «поколінь прав людини» вперше був застосований в 1970-х рр. К. Васаком, чеським юристом і першим генеральним секретарем Міжнародного інституту прав людини в Страсбурзі (Франція). Саме він висунув пропозицію щодо виокремлення «трьох поколінь прав людини» і застосування цієї термінологічної системи [3].

В основу своєї доктринальної позиції К. Васак поклав думку про те, що три покоління прав людини співвідносяться з трьома ідеалами Французької революції: свободою, рівністю і братством [4, р. 837, 839].

Необхідно наголосити на тому, що хоча модель Васака є, зазвичай, лише спрощеним відображенням надзвичайно складного історичного процесу, вона володіє високим ступенем конструктивності, бо фактично легітимізує профільний історико-правовий дискурс, тобто дає можливість: а) створити систему розвитку прав людини в контексті розвитку держави і суспільства (історичний критерій – авт.); б) продемонструвати процеси формування історичного та праксеологічного (нормативно-правового) дискурсу з цього питання (нормативний критерій – авт.); в) дослідити процес динамічного розвитку правового статусу людини і громадянина, що є на пряму пов'язаним та детермінованим з таким їх розвитком (функціональний критерій – авт.), г) передбачити подальший розвиток такого правового статусу в контексті його розширення та вдосконалення (плановий критерій – авт.). Крім того, у більш широкому, функціонально-перспективному контексті, вона дає змогу не тільки акцентувати увагу на тих поколіннях прав людини, на яких рефлексована увага міжнародної спільноти держав, з метою їх всілякого підтримання, визнання, легалізації, легітимації, реалізації і гарантування з боку національних держав, а й актуалізує необхідність реалізації такої діяльнійсної характеристики з боку національних держав відносно вже нових поколінь прав людини (перспективний критерій – авт.).

Найважливішими аргументами на користь продуктивності пропозицій К. Васака щодо виокремлення поколінь прав людини є їх зростання в історичній ретроспективі й

охоплення якісно нових сфер буття людини у її відносинах з соціумом, в якому вона існує, функціонує та реалізує свої життєві інтенції, устремління, потреби, інтереси, та державою, яка визнає наявність у людини таких екзистенційних засад та реагує на їх існування й об'єктивну необхідність їх реалізації шляхом нормативного визнання, легалізації, реалізації та гарантування прав людини.

Перше покоління прав людини містить громадянські і політичні права індивіда. В історичному аспекті наведені права формувалися з початку XVII до XVIII ст., а процес їх виникнення був детермінований ситуацією, що виникла у світі після англійської, американської та французької революцій, ідеали та лозунги яких були скеровані проти королівської влади та містили вимоги щодо автономії особистості. Більшість із громадянських прав належить кожній людині від народження, вони є невід'ємними і не підлягають будь-якому обмеженню. Ці права покликані забезпечувати свободу індивіда як члена суспільства, його юридичну захищеність від незаконного зовнішнього втручання. Політичні права і свободи дають людині можливість брати участь у суспільно-політичному житті й управлінні державою. Тому їх відмінною рисою є те, що вони належать не просто людям, а виключно громадянам конкретної держави. Вони починають діяти в повному обсязі з моменту досягнення громадянином повноліття.

Сукупність прав людини першого покоління відображала такий девіз-ідеал Великої Французької революції як свобода (**Liberté**). Сьогодні ці права гарантуються статтями 2–21 Загальної декларації прав людини ООН 1948 року [5], а об'єднує їх, за словами М. М. Антонович, ідея свободи індивіда, одного чи вкупі з іншими, від зловживань державної влади [6, с. 14].

Отже, в онтологічному контексті, до першого покоління прав людини відносять традиційні ліберальні права і свободи, з яких, власне, і виникають, починають існувати та функціонувати через їх реалізацію у соціумі права людини в їх сучасному розумінні, а саме: право на життя, свободу від тортур, поведження або покарання, що принижує людську гідність, право на свободу, право власності, свобода думки і совісті, слова тощо [7, с. 10]. У цьому випадку йдеться про

вимоги свободи слова, релігії тощо, висунуті щодо держави [6].

Ідея другого покоління прав людини з'являється на початку XIX ст., але формування його рольового і нормативного концептів відбувається вже після соціалістичних революцій. І це є зрозумілим, бо до цього покоління належать соціальні, економічні, культурні права, або скорочено – соціально-економічні права, що пов'язані з добробутом людини, рівнем і якістю її життя. Особлива значимість наведених прав обумовлена їх зв'язком з повсякденними умовами життя людини, вони визначають її положення у сфері праці, добробуту, соціальної захищеності. Метою таких прав є створення умов, при яких люди можуть мати позитивне соціальне самопочуття і бути вільні від страху і нужди.

Права людини другого покоління відображали другий девіз-ідеал Великої Французької революції – рівність (**Égalité**). Значені права знайшли своє номінальне відображення у Загальній декларації прав людини ООН 1948 року і більш детально розроблені, – в контексті їх як змістовного навантаження, так і гарантування з боку держав-підписантів, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року [8]: право на працю, включаючи право на вибір сфери праці, право на відпочинок, на оплачувану відпустку, на освіту, медичне і соціальне забезпечення, соціальне страхування, захист материнства і дитинства тощо.

Третє покоління прав людини представляють колективні права. Формування цієї концепції покоління прав людини хронологічно відносять до другої половини XX ст. Воно було зумовлено загостренням у цей період глобальних проблем, серед яких одне з чільних місць займає екологічна, а також вступом найбільш розвинутих держав в епоху інформатизації. До них належать: право народу на самовизначення, на мир, на самобутність, на достойне існування, на національну і міжнародну безпеку, на розвиток, право народу вільно розпоряджатися своїми природними ресурсами тощо.

У своїй сукупності права людини третього покоління відображають третій девіз-ідеал Великої Французької революції – братерство (**Fraternité**). Сучасне міжнародне право включає велику кількість профільних норм,

що містяться в міжнародних багатосторонніх договорах екологічної та соціальної спрямованості.

Стосовно третього покоління прав – існує багато теорій. Так, на думку О. А. Лукашевої, особливість цих прав полягає у тому, що вони є колективними та можуть реалізовуватися спільністю (асоціацією) [9, с. 74]. Наведена доктринальна позиція, на нашу думку, означає, що такі права, по-перше, пов'язують всіх людей; по-друге, такий зв'язок детермінований важливістю та значимістю цих прав; по-третє, предметом таких прав є загальнолюдські блага; по-четверте, такі права можуть бути реалізовані тільки всіма членами людського співтовариства; по-п'яте, така реалізація є можливою тільки на засадах синергії в діяльності людей, у процесі їх комунікативної взаємодії.

На думку І. С. Івентьева, який слушно пропонує «покоління прав людини» називати «віком прав людини», що, на нашу думку, більш глибоко розкриває їх онтологічний зміст та аксіологічну детермінованість, – «третій вік прав» пов'язаний з інтернаціоналізацією. Це «права солідарності», які характеризуються, як правило, такими параметрами: а) вони вводять людський вимір в ті області, де воно було відсутнє, такі як: світ, розвиток, гуманітарна допомога в разі лиха, навколишнє середовище, спільна спадщина людства і т. д. (фактор розширення людино-розмірних об'єктів – авт.); б) для їх реалізації необхідно, щоб вони були протиставлені державі і вимагали б від неї їх реалізації (фактор наявності антагоністичного потенціалу – авт.); в) вони можуть бути реалізовані тільки за умови згоди та участі всіх учасників соціальної дії індивіда, держави, різних соціальних товариств на національному та міжнародному рівні, тобто це права братства, оскільки вони впливають з очевидної і необхідної солідарності людей в цьому кінцевому світі (фактор колабораційного співробітництва – авт.); г) «права солідарності» мають наддержавну і наднаціональну природу і колективний характер [10] (фактор універсально-міжнародної значимості – авт.).

Необхідно зазначити, що аналогічної точки зору дотримується більшість науковців. Так, сам автор концепції «трьох поколінь прав людини» К. Васак саме до третього покоління прав відносить тільки такі колек-

тивні права, що базовані на солідарності: право на розвиток, на мир, незалежність, самовизначення, територіальну цілісність, суверенітет, позбавлення від колоніального пригноблення, право на гідне життя, на здорове природне середовище, на загальний спадок людства, на комунікацію [11].

Отже, після визнання класифікації трьох поколінь прав людини К. Васака з'являються нові покоління таких прав, формування яких пов'язане, насамперед, з глобальними тенденціями інтернаціоналізації конституційного правопорядку національних держав та конституціоналізацією самого загального міжнародного права. Передбачаючи таку динаміку, О. Ю. Малинова у своєму навчальному посібнику «Покоління прав людини: основні етапи розвитку правової ідеї та правового інституту» стверджує, що, «можливо, на горизонті – п'яте чи шосте покоління прав...» [12]. Аргументує вона це тим, що корпус прав, які вимагають захисту, неминуче буде розширюватися. Разом із тим цей процес не можна оцінювати однозначно: з одного боку, розширення кола визнаних прав повинно посилювати правову захищеність особистості, з іншого – кожне «покоління» приносить з собою нову логіку узаконення домагань, іменованих правами людини, і неминучі конфлікти «нових» прав зі «старими», в результаті чого рівень захищеності може не зрости, а знизитися [12, с. 84].

Разом із тим не треба забувати позицію П. І. Новгородцева, що має велике методологічне значення, в основі якої лежить його твердження про те, що «час від часу поняття повинні перевертатися, щоб могло початися нове життя» [13]. На наш погляд, це вельми добре демонструє сфера прав людини, яка дуже трепетно відкликається на актуальні результати наукових пошуків в області прав людини, завдяки розвитку науки, техніки, виробництва, – бо знаходиться з цими результатами у прямому зв'язку – будь-яке нове відкриття, будь-яке нове досягнення людської думки зразу ж знаходить своє адекватне відображення у формуванні людського інтересу, що проявляється спочатку у вигляді інтенцій, устремлень, потреб особистості, групи, колективу людей, відповідного соціуму, – потім веде до виникнення намагань у вигляді подальшого формування відповідного права людини.

По такій схемі виникає четверте покоління прав людини, що детерміноване науково-технічним прогресом, який, своєю чергою, теж має позитивні і негативні риси. Його поява детермінована активним розвитком і поглибленням технологічних аспектів організації повсякденного життя людей, на основі яких виникає об'єктивізація права на інформаційний простір нашої планети, на надання різних послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях (у тому числі новітніх різних технологічних досліджень) [14]. Так, у результаті революційних змін у технологіях зв'язку, використання глобальної мережі «Інтернет», актуалізації супроводження і забезпечення інформаційних відносин всередині конкретної держави і за кордоном, інноваційним розвитком [15], а також у рамках всього міжнародного співтовариства держав об'єктивно розширюються колективні права людини в інформаційній сфері. Звідси виникають інформаційні права людини як її намагання брати активну участь в інформаційних потоках, – через гарантування державою відповідних можливостей задовольняти її потреби в отриманні, використанні, поширенні, охороні і захисті необхідного для життєдіяльності обсягу інформації [16].

Вперше на міжнародному рівні закріплення інформаційних прав людини відбулося в ст. 12, 18 та 19 Загальної декларації прав людини. Крім того, такі права в принципі відтворено і в Основному Законі нашої держави – Конституції України. Конституція України закріплює цілий комплекс прав і свобод людини і громадянина, що визначають її правовий статус у сфері інформаційних відносин. Більш того, деякі представники доктрини вважають, що інформаційні права і свободи людини та громадянина належать до так званих прав «першого покоління» – громадянських, політичних, які першочергово визначалися невід'ємною частиною людської гідності [17]. Вважаємо, що такий підхід не тільки нівелює формування четвертого покоління прав людини, а й фактично дискредитує важливість таких прав, враховуючи їх можливість стати самостійними в контексті групового оформлення та легалізації, а також, зважаючи на потенційні можливості суттєвого їх розширення через розширення та вдосконалення правового статусу людини і громадянина.

У наш час перелік зазначених прав суттєво розширюється, бо вони визначаються біологічною структурою організму людини, її біологічними потребами, а їх розширення детермінується не тільки відкриттями у сфері медицини та біотехнологій, а й намаганнями людини модернізувати організм до потреб свого внутрішнього світу та індивідуальних біоментальних настанов (право на одностатеві шлюби, право на зміну статі тощо), реалізувати можливість мати такі властивості, які людині не дала природа (штучне запліднення, сурогатне материнство), вирішити проблеми подальшого життя (трансплантація органів) або фізичного існування (евтаназія) тощо. Необхідно враховувати, що такі права, які з'явилися тільки сьогодні, в умовах розвитку генетичних, медико-біологічних експериментів, та є властивими безпосередньо людині нового покоління в сучасній державі, викликають багато питань з етичних позицій. Однак є беззаперечним, що вони належать до природних прав людини, ідея яких виникла в Голландії ще в XVIII ст.

Враховуючи особливий характер зазначених прав, багато вчених пропонує називати саме їх правами вже п'ятого покоління.

Висновки. Отже, наведені у своїй логічній послідовності аргументи актуалізують та об'єктивізують проблематику поколінь прав людини та її вплив на динаміку правового статусу людини в контексті його розширення та вдосконалення в умовах розвитку правової демократичної державності, що несе в собі могутню гуманістично-гуманітарну складову.

Системний аналіз наведених поколінь прав людини свідчить, що всі вони, по-перше, органічно вписуються та відображають гуманістичні та гуманітарні засади сучасної концепції прав людини (онтологічний фактор – авт.). По-друге, із виокремленням кожного з нових поколінь прав людини фактично виникає новий підхід до особистості, причому не тільки як до природної істоти, а як до належного суб'єкта права та суб'єкта правового статусу (фактор нормативізації – авт.). Відносно останнього ракурсу, який фактично є метою дослідження, що проводиться, треба зазначити, що такий висновок має суттєве методологічне та праксеологічне значення, що підтверджується діяльністю як

національних держав, так і всього міжнародного співтовариства по активізації процесів нормування, нормативізації, нормопроєкування, нормотворчості у сфері прав людини на міжнародному універсальному та державному рівнях (фактор національної та універсальної нормативізації – авт.). По-четверте, така діяльність не носить механістичний характер, вона характеризується релятивістсько-комплексним та творчим підходом, коли нові права людини модернізують її конституційно-правовий та міжнародний статус у бік його розширення та вдосконалення – але не безсистемно, хаотично, а демонструючи наявність чіткої гуманістичної управлінської парадигми, що скерована на: а) адекватну нормативізацію таких прав людини (фактор адекватності нормативізації – авт.); б) створення системи нормативно-правового (конституційного) супроводження та забезпечення таких прав, з метою їх практичної реалізації (фактор конституційного супроводження та забезпечення – авт.); в) «вписування» відповідних прав людини та громадянина, що входять до категорії поколінь прав людини, до єдиної узгодженої системи конституційних прав (фактор галузевої приналежності – авт.), що, своєю чергою, г) напряду впливає на розширення і вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина (фактор належної статусності – авт.), допомагаючи у закріпленні механізмів їх реалізації та гарантованості на національному законодавчому, а також на міжнародному договірно-нормативному рівнях (фактор процесуально-технологічного забезпечення – авт.).

Список використаних джерел:

1. Журавський В. С., Зайчук О. В., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / За заг. ред. В. С. Журавського. К.: «Юрінком Інтер», 2003. 296 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96вр> (Дата звернення: 26.06.2019).
3. Vasak K. Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to Give Force of the Universal Declaration of Human Rights. *UNESCO Courier*. 1977. Nov.
4. Vasak K. Pour une troisieme generation des droits de l'homme. *Studies and Essays on*

International Humanitarian Law and Red Cross Principles. 1984. P. 837–839.

5. Загальна декларація прав людини 1948 року. ООН, 2015. 12 с.

6. Антонович М. М. Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Сер.: «Політичні науки»*. 2005. Т. 45. С. 9–16.

7. Околіт Т. Класифікація прав людини та її критерії. *Юридичний вісник України*. 2002. № 52.

8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (Дата звернення: 02.07.2019).

9. Лукашева Е. А. Права человека: учебник для вузов. М.: НОРМА, 2003. 560 с.

10. Ивентьев И. С. Классификация прав и свобод человека и гражданина URL: <http://www.econf.rae.ru/pdf/2011/08/501.pdf> (Дата звернення: 05.07.2019).

11. Vasak K. Les problèmes spécifiques de la mise en oeuvre des droits économiques et sociaux de l'homme. In: Louvain. Université catholique de centre d'études européennes. Vers une protection efficace des droits économiques et sociaux. Deuxime colloque de Departement des droits de l'homme. Louvian, Vander, 1973. P. 28.

12. Малинова О. Ю. Поколения прав человека: основные этапы развития правовой идеи и правового института: учеб. пособ. / под ред. А. Ю. Сунгурова. СПб., 2003. С. 84.

13. Новгородцев П. И. О своеобразных элементах русской философии права. М.: Раритет, 1995. С. 367–387.

14. Kopylenko O., Gryshova I., Diachenko O. (2018). Leading institutional mechanism of the state regulation and the shadow economy. In: Strielkowski, W. (ed.). Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, vol. 217, pp. 60–68. doi: 10.2991/icseal-18.2018.10

15. Мищак І. М. Проблеми і перспективи законодавчого забезпечення інноваційного розвитку в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 6. С. 34–43. <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05>

16. Oleksander Kopylenko, Mykhailo Baimuratov and Inna Gryshova. (2018). The Phenomenon of Leadership in the Municipal Authority in Ukraine. In: Strielkowski W., Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. 151–162.

17. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл., і доповн. Харків : Право, 2011. 1128 с.

References:

1. Zhuravskiy, V. S., Zaychuk, O. V., Kopylenko O. L., Onishchenko, N. M. (2003). *Pravovi systemy suchasnosti. Hlobalizatsiya. Demokratyzm. Rozvytok / Za zah. red. V.S. Zhuravskoho. K. : «Yurinkom Inter»* [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр> (Last accessed: 26.06.2019) [in Ukrainian].
3. Vasak, K. (1977). Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to Give Force of the Universal Declaration of Human Rights. *UNESCO Courier*.
4. Vasak, K. (1984). Pour une troisieme generation des droits de l'homme. *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles*, 837–839.
5. OON. (2015). *Zahal'na deklaratsiia prav liudyny 1948 roku* [in Ukrainian].
6. Antonovych, M. M. (2005). Evoliutsiia poniattia prav liudyny ta problema ikh klasyfikatsii. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Kyievo-Mohylians'ka akademiia»*. Ser.: «Politychni nauky», 45, 9–16 [in Ukrainian].
7. Okolit, T. (2002). Klasyfikatsiia prav liudyny ta ii kryterii. *Yurydychnyj visnyk Ukrainy*, 52 [in Ukrainian].
8. *Mizhnarodnyj pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava vid 16 hrudnia 1966 roku*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (Last accessed: 02.07.2019) [in Ukrainian].
9. Lukasheva, E. A. (2003). *Prava cheloveka: uchebnyk dlja vuzov. M. : NORMA* [in Russian].
10. Ivent'ev, I. S. (2011). *Klassifikacija prav i svobod cheloveka i grazhdanina*. URL: <http://www.econf.rae.ru/pdf/2011/08/501.pdf> (Last accessed: 05.07.2019) [in Russian].
11. Vasak, K. (1973). Les problems specifiques de la mise en oeuvre des droits economiques et sociaux de l'homme. In: Louvain. Universite catholique de centre d'etudes europeennes. Vers une protection efficace des droits economiques et sociaux. Deuxime colloque de Departement des droits de l'homme. Louvain, Vander, 28.
12. Malinova, O. Ju. (2003). *Pokolenija prav cheloveka: osnovnye jetapy razvitija pravovoj idei i pravovogo instituta: ucheb. posob. / pod red. A. Ju. Sungurova. SPb.* [in Russian].
13. Novgorodcev, P. I. (1995). *O svoeobraznyh elementah russkoj filosofii prava. M. : Raritet* [in Russian].
14. Kopylenko, O., Gryshova, I., Diachenko, O. (2018). Leading institutional mechanism of the state regulation and the shadow economy. In: Strielkowski, W. (ed.). *Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018)*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 217, 60–68. doi: 10.2991/icseal-18.2018.10
15. Myshchak, I. M. (2018). Problems and Prospects of Legislative Support of Innovation Development in Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 6, 34–43. Doi: <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05> [in Ukrainian].
16. Oleksander Kopylenko, Mykhailo Baimuratov and Inna Gryshova. (2018). The Phenomenon of Leadership in the Municipal Authority in Ukraine. In: Strielkowski W., Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham, 151–162.
17. *Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyj komentar*. (2011). Redkol.: V. Ya. Tatsij (holova redkol.), O. V. Petryshyn (vidp. sekretar), Yu. H. Barabash ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. 2-he vyd., pererobl., i dopovn. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 9 вересня 2019 р.